

LIETUVOS ISTORIJOS INSTITUTAS

LIETUVOS
ISTORIJOS
METRAŠTIS

2002 metai

2

LITHUANIAN INSTITUTE OF HISTORY

THE YEAR-BOOK
OF LITHUANIAN
HISTORY

2002

2

VILNIUS 2004

LITAUISCHES INSTITUT FÜR GESCHICHTE

JAHRBUCH
FÜR LITAUISCHE
GESCHICHTE

2002

2

VILNIUS 2004

UDK 947.45
Li 237

Redakcinė kolegija:

Egidijus ALEKSANDRAVIČIUS

Vytauto Didžiojo universitetas

Alfonsas EIDINTAS

Vilniaus universitetas

Zigmantas KIAUPA (pirmininkas)

Lietuvos istorijos institutas

Česlovas LAURINAVIČIUS

Lietuvos istorijos institutas

Ingė LUKŠAITĖ

Lietuvos istorijos institutas

Bronius MAKASKAS

Lenkijos MA Istorijos institutas

Jolita MULEVIČIŪTĖ

Kultūros, filosofijos ir meno institutas

Edmundas RIMŠA

Lietuvos istorijos institutas

Jolita SARCEVIČIENĖ (sekretorė)

Lietuvos istorijos institutas

Vladas SIRUTAVIČIUS

Lietuvos istorijos institutas

Saulius SUŽIEDĖLIS

Milersvilio universitetas

Redakcinės kolegijos adresas:

Kražių g. 5, 2001 Vilnius

<http://www.istorija.lt>

ISSN 0202-3342

© Lietuvos istorijos institutas, 2004

© Straipsnių autoriai, 2004

AUŠRA BANIULYTĖ

**LIETUVOS DIDIKŲ PACŲ RYŠIAI SU MEDIČIAIS
XVII A. ANTROJOJE PUSĖJE***

[vadas

XVII a. antrojoje pusėje Pacai buvo labiausiai Lietuvos Didžiojoje Kuni-
gaikštystėje (toliau – LDK) įsigalėjusi didikų giminė. LDK kancleris Kristupas
Zigmuntas Pacas, LDK didysis etmonas Mykolas Kazimieras Pacas ir Vilniaus
vyskupas Mikalojus Steponas Pacas buvo aukščiausio rango valstybės veikėjai,
formavę LDK politinio ir kultūrinio gyvenimo raidą. Jų įtakingumas ir politiniai
užmojai bei asmeniniai ryšiai lėmė Lietuvos valstybės įvaizdį ir politinę-kultū-
rinę reikšmę bendrame XVII a. Europos kultūros kontekste. Itin reikšminga
tyrinėjamo laikotarpio Pacų dvaro kultūros dalis yra jų ryšiai su Italija, kurie
geriausiai atsiskleidžia tyrinėjant Pacų bendravimą su Medičiais – viena turtingai-
giausių ir garsiausių didikų giminių Europoje. Šie artimi santykiai, kuriuos
lėmė politiniai ir kultūriniai motyvai, be jokios abejonės, yra svarbus įnašas ne
tik į XVII a. LDK kultūrą, bet taip pat reikšmingai papildė šios epochos Euro-
pos istorijos ir kultūros pažinimą.

*Italų kultūros institutas (*Istituto Italiano di Cultura*) Vilniuje suteikė stipendiją mokslinei
stažuotei Italijoje, kuri buvo ypač naudinga renkant šią medžiagą Italijos valstybiniame archyve
Medičių šeimos fonde Florencijoje bei bibliotekose. Taip pat esu dėkinga Vytauto Didžiojo univer-
siteto doktorantui, italų kalbos dėstytojui Stefano Lanza už pastabas verčiant XVII a. itališką kores-
pondenciją.

Apie Pacus daug rašė Lenkijos ir Lietuvos istorikai. Lenkų istoriografijoje¹ daugiausia dėmesio yra skirta Pacų politinei veiklai. Lietuvių istorikų² darbuose Pacų vaidmuo atsiskleidžia XVII a. antrosios pusės LDK vidaus ir užsienio politikos raidos tyrinėjimų kontekste. Istorikai sutelkė dėmesį ties politinėmis to laikotarpio aktualijomis ir Pacų, kaip įtakingiausių to laikotarpio didikų, politine įtaka Lenkijos ir Lietuvos valstybėje.

Tuo tarpu meno istorikai ir kultūrologai, domėjęsi šios šeimos kultūrinėmis nuostatomis ir mecenatyste, atkreipė dėmesį į jų ryšius su Italija bei pastebėjo šių kontaktų reikšmę Lietuvos baroko kultūrai, o ypač itališkojo baroko architektūros atsiradimui Lietuvoje. Lietuvos ir Lenkijos mokslininkai³ daugiausia gilinosi į Pacų

¹ A. C o d e l l o, Hegemonia Paców na Litwie i ich wpływ w Rzeczypospolitej 1669–1674, *Studia Historyczne*, t. 13, z. 1(48), 1970, s. 25–56; A. C o d e l l o, Pacowie wobec opozycji Jerzego Lubomirskiego (1660–1667), *Przegląd Historyczny*, t. 49, z. 1, 1958, s. 21–44; A. C o d e l l o, Rywalizacja Paców i Radziwiłłów w latach 1666–1669, *Kwartalnik Historyczny*, r. 71, nr 4, 1964, s. 913–930; J. W. M a r o Ń, Działalność wojskowa Michała Kazimierza Paca w latach 1649–1664, *Acta Universitatis Wratislaviensis*, No. 1108, *Historia 75*, Wrocław, 1990, s. 43–61; J. W. M a r o Ń, Michał Kazimierz Pac a Jan III Sobieski, ten pat, No. 726, *Historia 47*, Wrocław, 1984, s. 175–182; J. W. M a r o Ń, Między dworem a opozycją. Krzysztof Pac wobec Jana III Sobieskiego w latach 1674–1684, ten pat, No. 1418, *Historia CII*, Wrocław, 1992, s. 57–62; Z. W ó j c i k, Pacowie wobec kandydatury rosyjskiej na tron Polski w latach 1668–1669: Misja Połkwa na Litwie, 1668, *Przegląd Historyczny*, t. 60, z. 1, 1969, s. 144–150; M. S z w a b a, Krzysztof Pac wobec elekcji 1674 r., *Acta Universitatis Wratislaviensis*, No. 1108, *Historia 75*, Wrocław, 1990, s. 63–71.

² K. A v i ž o n i s, *Bajorai valstybiniam Lietuvos gyvenime Vazų laikais*, Kaunas, 1940; B. D u n d u l i s, *Lietuva laisvės kovų sukuriuose (IX–XIX a.)*, Vilnius, 1990; *Švedų feodalų įsiveržimai į Lietuvą XVII–XVIII a.*, Vilnius, 1977; V. T r u m p a, Lietuvos ir užsienio politikos klausimas XVII a., *Židinys*, 1939, Nr. 3, p. 351–360; J. T o t o r a i t i s, Vilniaus vyskupų reliacijos XVII ir XVIII amžiuje: Mikalojus Pacas – Žemaičių vyskupas, *Tiesos kelias*, 1939, Nr. 6, p. 443–452; V. K a m u n t a v i č i e n ė, *Kristupas Zigmantas Pacas – XVII a. Lietuvos valstybės veikėjas*. Magistro darbas, apgintas Vytauto Didžiojo universitete Istorijos katedroje, 1998; V. K a m u n t a v i č i e n ė, LDK kanclerio Kristupo Zigmanto Paco santykis su Lenkijos ir Lietuvos valstybės valdovais ir jų dvarais, *Lietuvos istorijos metraštis 1998*, Vilnius, 1999, p. 24–36.

³ H. K a i r i ū k š t y t ė - J a c i n i e n ė, Pažaislis, ein Barockkloster in Litauen, *Tauta ir žodis*, 1930, Nr. 6, p. 1–172; išversta į lietuvių kalbą: H. K a i r i ū k š t y t ė - J a c i n i e n ė, *Pažaislis, baroko vienuolynas Lietuvoje*, Vilnius, 2001 (toliau remiamės lietuvišku vertimu), p. 20–22; H. K a i r i ū k š t y t ė - J a c i n i e n ė, J. B a r š a u s k a s, *Pažaislis*, Vilnius, 1960, p. 15–16; P. R e k l a i t i s, Mykolas Arkangelas Palloni. Italų freskininkas Lietuvoje XVII amžiuje, *Prarastosios Lietuvos pėdsakų beiėskant* [Straipsniai iš Lietuvos dailės ir kultūros istorijos, rašyti 1954–1900 m. Vokietijoje], Vilnius, 1999, p. 125–132; M. K a r p o w i c z, *Działalność artystyczna Michelangelo Pallonego w Polsce*, Warszawa, 1967, s. 31–34; M. K a r p o w i c z, Artyści włoscy w Wilnie w XVII wieku, *Kultura artystyczna Wielkiego Księstwa Litewskiego w epoce Baroku*, Warszawa, 1995, s. 59–77; M. K a r p o w i c z, Artyści włoscy w Pożajściu, *Rocznik Historii Szuki*, t. 21, 1995, s. 317–334; S. S a m u o l i e n ė, Vilniaus šv. Petro ir Povilo bažnyčios ikonografija, *Vilniaus Dailės akademijos darbai*, Nr. 21: *Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės barokas: formos, įtakos, kryptys*, Vilnius, 2001, p. 35–42; S. S a m u o l i e n ė, Komaskai ir stiuko lipdyba Šiaurės Europoje ir Lietuvoje XVII a. II pusėje,

funduotų bažnyčių ir vienuolynų architektūros istoriją bei dekoro subtilybes. Visi šie tyrinėtojai, o ypač Halina Kairiūkšytė-Jacinienė ir Mariusz Karpowiczus savo darbuose pažymėjo Pacų domėjimąsi itališku menu, jų ryšius su Italija bei šių ryšių įtaką minėtų didikų mecenatystei.

Prie šių tyrinėtojų reiktų priskirti italų meno istoriką Giovanni Matteo Guidetti, kuris, studijuodamas Mykolo Arkangelo Palioni ankstyvojo laikotarpio tapybą⁴, pastebėjo labai svarbų Pacų mecenatystės momentą – jų bendravimą su Medičiais. Apie šio bendravimo reikšmę Pacų kultūrinės orientacijos formavimuisi daug anksčiau buvo užsiminęs ir M. Karpowiczus⁵. Jis netgi padarė prielaidą, kad būtent tarpininkaujant Medičiams Pacai samdėsi menininkus iš Italijos savo statomoms bažnyčioms ir vienuolynams dekoruoti. Vienas iš jų – M. A. Palloni, 1674 m. persikėlęs tarnauti Pacams iš Toskanos dvaro⁶.

Taip pat atkreiptas dėmesys į tai, kad Pacų kultūrinei orientacijai didelės reikšmės turėjo romėniškosios lietuvių kilmės teorija⁷. Pacai, kaip ir daugelis kitų LDK didikų (Radvilos – XVI a., Sapiegos, Oginskiai, Plateriai – XVIII a.) kildino save iš romėnų⁸. Ši Renesanso epochoje užgimusi tradicija XVII a. Pacų šeimos genealogijose pasireiškė giminės kildinimu iš romėnų vyriausiojo konsulo Cosmus Paccius (Cosmuso Pacciuso), *Consul Romanus Pontifex Maximus*, tariamai gyvenusio Katilinos laikotarpiu⁹ – tai yra II–I a. prieš Kr.¹⁰, iš kurio kildinama ir kita sena bei

Nuo gotikos iki romantizmo, Vilnius, 1992, p. 56–72, A. Małkiewicz, *Kościół świętych Piotra i Pawła w Krakowie*, Kraków, 1985; M. Paknyš, Pažaislio architektūrinis ansamblis – brandžiojo baroko pavyzdys, *Lietuvių katalikų mokslo akademijos suvažiavimo darbai*, t. 16, 1996, p. 488–492; M. Paknyš, *Pažaislio mecenatas K. Z. Pacas*. Magistro darbas, apgintas Vilniaus universiteto Istorijos fakultete, Istorijos teorijos ir kultūros istorijos katedroje, 1997; M. Paknyš, Nowe źródła o artystach w Pożajściu w kręgu mecenatu Krzysztofa Zygmunta Paca, *Biuletyn historii sztuki*, Warszawa, 2000, s. 153–161; M. Paknyš, Neregimoji Pažaislio fundacijos pusė, *Naujasis židynis*, 1997, Nr. 7/8; M. Paknyš, Istoriniai asmenys Pažaislio freskose, *Kultūros barai*, 2000, Nr. 2, p. 61–65.

⁴ G. M. Guidetti Florencijos universiteto (*Università degli Studi di Firenze*) Humanitarinių mokslų fakultete, Meno istorijos katedroje 1999 m. balandžio mėn. apgynė disertaciją apie Mykolo Arkangelo tapybinę veiklą: „Considerazioni sull’attività pittorica di Michele Arcangelo Palloni“. Pagal tezes G. M. Guidetti yra parengęs publikaciją, kuri artimiausiu metu turėtų būti paskelbta.

⁵ M. Karpowicz, *Działalność artystyczna...*, s. 31–34.

⁶ Ten pat, p. 34, 80–81; taip pat žr.: P. Reklaitis, min. veik., p. 125–132; H. Kairiūkšytė-Jacinienė, *Pažaislis, baroko vienuolynas Lietuvoje*, p. 49.

⁷ M. Karpowicz, *Działalność artystyczna...*, s. 33; S. Samoliene, Vilniaus šv. Petro ir Povilo bažnyčios ikonografija, p. 39; E. Kulicka, Legenda o rzymskim pochodzeniu Litwinów i jej stosunek do mitu sarmackiego, *Przegląd Historyczny*, t. 71, nr 1, 1980, s. 17.

⁸ M. Jučas, *Lietuvos metraščiai*, Vilnius, 1968, p. 69. Antras leidimas, Vilnius, 2002, p. 62.

⁹ W. W. Kojalowicz, *Herbarz rycerstwa W. X. Litewskiego tak zwany compendium czyli o klejnotach albo herbach*, Krakowia, 1897, s. 54–58; K. Niesiecki, *Herbarz polski*, t. 7, Lipsk, 1841, s. 219.

¹⁰ *Antikos žodynas*, Vilnius, 1998, p. 240.

garbinga didikų šeima iš Florencijos – Pazzi¹¹. Tokiu būdu XVII a. Pacų genealogijoje romėniškoji lietuvių kilmės tradicija transformuojasi ir įgauna naują aspektą, kuris susieja Pacų giminę su Florencijos patricijais Pazzi. Manoma, kad ši teorija galėjo būti pagrįsta tik pavardžių panašumu.

Pacų šeimos genealoginės peripetijos nėra šio straipsnio tikslas, todėl plačiau į šį klausimą nebus gilinamasi¹². Tačiau reiktų pastebėti, kad XVI–XVII a. Vakarų Europos kultūroje buvo labai populiaru savo protėvių ištakų, laiduojančių aukštą giminės kilmę, ieškoti antikinėje kultūroje. Šiandien yra sunku pasakyti, kiek buvo tikėta Pacų ir Pazzi ryšio tikrumu, nes Pacų viešajame gyvenime yra juntamas tam tikras „žaidimas“ minėta giminyste.

Istoriografijoje vieni tyrinėtojai Pacus su Pazzi siejo per jų pasišventimą šv. Marijai Magdalenai de'Pazzi¹³, kiti savo studijose tik užsimena apie tokio giminystės ryšio buvimą, tačiau plačiau nenagrinėja, kiek Pacų santykiai buvo artimi su jų tariamais giminaičiais¹⁴. Mindaugas Paknys apskritai paneigia artimesnę Pacų bendravimą su Florencijos Pazzi¹⁵. Daug švelnesnė pozicija sutinkama M. Karpowicziaus studijoje apie M. A. Palloni kūrybą. Jis nurodo, kad per tariamą Pacų giminaitį Lorenzo Domenico de'Pazzi buvo pasiūstas LDK didikio etmono Mykolo Kazimiero portretas Medičiams¹⁶. Taigi autorius patvirtino galimą ryšių tarp Pacų ir Pazzi bei Medičių buvimą.

Be jokios abejonės, Pacų identifikavimasis su Pazzi gimine XVII a. lėmė jų orientaciją į Italijos kultūrą ir ryšius su žymia Italijos didikų šeima Medičiais – renesanso ir baroko kultūros puoselėtojais bei mecenatais.

Šiame straipsnyje, pasitelkus neskelbtą archyvinę medžiagą, siekiama atskleisti Pacų santykius su Italijos didikais Medičiais ir Pazzi, parodyti, kaip jie veikė XVII a. antrosios pusės LDK didikų dvarų kasdienio gyvenimo kultūrą.

¹¹ W. W. K o j a ł o w i c z, *Herbarz rycerstwa...*, s. 54; K. N i e s i e c k i, *Herbarz polski*, t. 7, s. 219.

¹² Straipsnio autorė šia tema yra parengusi publikaciją „LDK didikų Pacų kilmė iš Italijos: tarp iliuzijos ir tikrovės“, kuri artimiausiu metu bus išspausdinta Vilniaus dailės akademijos straipsnių rinkinyje „Dailė“.

¹³ M. P a k n y s, *Pažaislio mecenatas K. Z. Pacas*, p. 25; M. P a k n y s, Neregimoji Pažaislio fundacijos pusė, p. 293; V. K a m u n t a v i č i e n ė, *Kristupas Zigmantas Pacas*, p. 13; N. A s a d a u s k i e n ė, LDK diduomenės genealoginės sampratos atsiradimas, *Istorija XXXV*, 1997, p. 82; J. T a z b i r, *Rzeczpospolita i świat: studia z dziejów kultury XVII wieku*, Wrocław-Warszawa-Kraków-Gdańsk, 1971, p. 110.

¹⁴ P. R e k l a i t i s, min. veik., p. 125; H. K a i r i ū k š t y t ė - Ą a c i n i e n ė, *Pažaislis, baroko vienuolynas Lietuvoje*, p. 21; E. K u l i c k a, min. veik., p. 17; J. S t. B y s t r o Ń, *Dzieje obyczajów w dawnej Polsce wiek XVI–XVIII*, Warszawa, 1994, s. 185.

¹⁵ M. P a k n y s, *Pažaislio mecenatas K. Z. Pacas*, p. 25; M. P a k n y s, Neregimoji Pažaislio fundacijos pusė, p. 293.

¹⁶ M. K a r p o w i c z, *Działalność artystyczna...*, s. 33.

Lorenzo Domenico de'Pazzi ir jo laiškai

Straipsnyje remiamasi Medičių giminės korespondencija, saugoma Medičių šeimos fonde, priklausančiame Italijos valstybės archyvui Florencijoje (*Archivio di Stato di Firenze*). Medičių šeimos archyvas – tai vienas geriausiai išlikusių didikų šeimų archyvų visoje Europoje. Šis fondas chronologiškai yra padalytas į dvi dalis: iki kunigaikštystės susidarymo (*Mediceo avanti il Principato (1373–1557)*) ir kunigaikštystės laikotarpio (*Mediceo del Principato (1529–1753)*)¹⁷. Iš gausaus archyvo buvo atrinkti nagrinėjami temai svarbiausi šaltiniai – tai Lorenzo Domenico de'Pazzi susirašinėjimas su Toskanos didžiuoju kunigaikščiu Cosimo III (1639 12 20–1723 10 31; Toskanos didysis kunigaikštis nuo 1670 m. gegužės 24 d.) (toliau – Kozimas III).

Pazzi – sena ir kilminga Florencijos giminė, besivertusi prekyba ir sėkmingai klestėjusi iki XV a. vidurio, iki Medičių įsigalėjimo Florencijoje. Po 1478 m. Pazzi surengto sąmokso prieš Medičius su šiais Florencijos didikais buvo žiauriai sudorota. Vėliau Pazzi šeimos nariai perėjo tarnauti Medičiams¹⁸. Šios giminės atstovas Lorenzo Domenico de'Pazzi – tai vienas iš daugelio XVI–XVII a. florentiečių, kurie, atvykę į Lenkijos ir Lietuvos valstybę, tarnavo šios šalies didikams arba karaliui. Kokios tikrosios priežastys lėmė jo atvykimą į Abiejų Tautų Respubliką (toliau – Respublika) – nėra žinoma. Galima numanyti, kad jis, kaip ir daugur. kitų jo tėvynainių, siekė padaryti karjerą svetimame krašte. Jis galėjo tikėtis užsitarnauti išskirtinę Pacų paramą, gauti rekomendacijas, o vėliau, grįžęs į tėvynę, šių rekomendacijų dėka išsirūpinti kuo geresnę vietą Medičių dvare. Būtent taip savo karjerą pradėdavo daugelis didelę konkurenciją savo šalyje patiriančių florentiečių, taip pat ir kiti Italijos gyventojai, atvykę į Respubliką¹⁹. Tokiam J. L. de'Pazzi apsisprendimui tikriausiai nemažai įtakos turėjo ir giminiavimasis su Pacais, kuriems

¹⁷ A. P a n e l l a, *Introduzione, Archivio mediceo del principato: inventario sommario*, Roma, 1966, p. VI–XXXIII arba žr.: <http://www.archiviostato.firenze.it/> (toliau – *Archivio di Stato di Firenze – ASF*; fondas *Mediceo del Principato – MP*).

¹⁸ M. V a n n u c c i, *Storia di Firenze: dal 59 a. C. al 1966: i due mila anni di una città, unica al mondo, che ha detto un suo stile di vita*, Roma, 1986, p. 138–139.

¹⁹ Tikrai būtų sunku suminėti visus: gydytojus, menininkus, muzikantus, mąstytojus, tarnavusius Lenkijos ir Lietuvos didikams bei valdovui. Plačiau apie atvykėlius italus Respublikoje žr.: S. C i a m p i, *Notizie di medici, maestri di musica e cantori, pittori, architetti, scultori ed altri artisti italiani in Polonia e polacchi in Italia*, Lucca, 1830; M. L. F o u r n i e r, *Les Florentins a Lyon e les Florentins en Pologne*, Lyon, 1894; A. R a g a u s k a s, „Bartholomeus Cynaki ir C^o“. Italai Vilniaus miesto valdančiajame elite XVII a. antrojoje – XVIII a. pirmojoje pusėje, *Lietuva ir pasaulis: bendradarbiavimas ir konfliktas. Tarptautinė konferencija, Vilnius, 1999 m. spalio 14–16 d.*, Vilnius, 2001, p. 178–205; R. K a m u n t a v i č i u s, *Lietuvos įvaizdžio stereotipai italų ir prancūzų XVI–XVII a. literatūroje*. Daktaro disertacija, Kaunas, 2002, p. 24–25, 32–38, 42–53.

jis pradėjo tarnauti ne anksčiau kaip 1665 m. Apie tai galima spręsti iš jo korespondencijos Kozimui III.

Gyvendamas Respublikoje jis intensyviai susirašinėjo su Kozimu III, kuris su visais savo pasiuntiniais ir informatoriais mėgo susirašinėti asmeniškai, o ne per sekretorių, palaikydamas su rašančiaisiais tikrai labai šiltus santykius²⁰. L. D. de'Pazzi susirašinėjimas su Kozimu III atskleidžia ne tik Pacų ir Medičių tarpusavio santykius, bet ir suteikia informacijos apie to laikotarpio politinio gyvenimo realijas Respublikoje, kasdienę dvarų gyvenimo kultūrą. Visa tai, ką matė, L. D. de'Pazzi gana uoliai aprašinėjo laiškuose Kozimui III, tuo aiškiai įrodydamas, kad buvo šio kunigaikščio informatorius. Tokių kunigaikščio agentų visoje Europoje, taip pat ir Respublikoje, dirbo ne vienas²¹. Tai buvo gana paplitęs reiškinys visuose to meto Vakarų Europos karališkuose ir didikų dvaruose²².

Iš jau minėtų L. D. de'Pazzi laiškų aišku, kad jis savo karjerą Respublikoje pradėjo tarnaudamas Pacų šeimos nariams: LDK didžiajam etmonui Mykolui Kazimierui, Vilniaus vaivada, LDK kancleriui Kristupui Zigmantui ir Vilniaus vyskupui Mikalojui Steponui. Tačiau daugiausia ryšius palaikė su M. K. Pacu, nes tarnavo pastarojo kariuomenėje. Minėti laišškai liudija, kad L. D. de'Pazzi buvo net paaukštintas pareigose: „<...> raitosios gvardijos regimento kapitono pareigas, kurias šiomis dienomis Ponas Pazzi²³ Lietuvos etmonas malonėjo man pažadėti bei pareikšta valia mane paaukštinti <...>“²⁴.

Apie tai L. D. de'Pazzi laišku pranešė kunigaikščiui, kuris jį pasveikino ir pasidžiaugė jo sėkme: „<...> tarp žinių iš tų kraštų, apie kurias Jūsų Šviesybė man perduodate savuoju birželio 23 d. laišku, aš su malonumu priimu žinią apie Jūsų paaukštinimą į P. Etmono Pazzi gvardijos regimento Kapitono pareigas ir noriu tikėti, kad jaunystė ir gera valia suteiks Jūsų Šviesybei nemažų privalumų pasinau-

²⁰ E. R o b i o n y, *Gli ultimi dei Medici e la successione al Granducato di Toscana*, Firenze, 1905, p. 3.

²¹ Šį faktą liudija Medičių pasiuntinių ir informatorių ataskaitų gausumas, kurios yra saugomos Medičių šeimos archyve. Tokių ataskaitų matyt, nemažai yra ir kituose Italijos archyvuose, pvz., pasiuntinių ir informatorių ataskaitos iš Orsini giminės archyvo yra publikuotos Lenkų istorijos instituto Romoje leidinyje „Elementa ad fontium editiones“, (t. 14: *Collectanea e rebus polonicis Archivi Orsini in Archivio Capitolino Romae*, pars 1, ed. Wychowska de Andreis Wanda, Roma, 1965; t. 18: *Collectanea e rebus polonicis archivi Orsini in Archivio Capitolino Romae*, pars 2, Roma, 1968).

²² R. K a m u n t a v i č i u s, min. veik., p. 24–25, 32–38, 42–53.

²³ Pacų pavardė itališkuose šaltiniuose rašoma labai įvairiai: – Paz, Pazz, Pax, Pacz, Pazzi. Kozimo III ir L. D. de'Pazzi laiškuose Pacai įvardijami kaip Pazzi.

²⁴ 1666 07 23, Varšuva, Lorenzo Domenico de'Pazzi – Kozimui III, ASF, f. MP, b. 4489, sk. Co Pazzi, l. 323r.: „*La carica, che in questi giorni il S. re Pazzi General di Campo di Lituania si è compiaciuto promettermi di Capitano Raitori nel Reggimento delle sue guardie aggiunta all'intentioni datemi di maggiori avanzamenti...*“.

tikėti, kad jaunystė ir gera valia suteiks Jūsų Šviesybei nemažų privalumų pasinaudoti tokia puikia galimybe kariuomenės profesijoje, kurioje aš Jums linkiu kuo geriausios sėkmės²⁵.

L. D. de'Pazzi laišškai liudija, kad jis daug keliavo iš vienos vietos į kitą. Dažnai lankėsi Lietuvoje – kai kurie kunigaikščio laišškai jam adresuoti į Lietuvą²⁶ arba jis pats apie tai užsimena: „po to, kai dėl tarnybos persikėliau į Lietuvą“²⁷. Tai galima suprasti ir iš kai kurių kitų laišků konteksto. Be to, jis vykdė ne tik savo kaip karininko pareigas, bet buvo savo tariamų giminaičių pasiuntinys ir asmeninis sekretorius. Tvarkė jam pavedamus reikalus, pavyzdžiui, viename iš laišků jis apie tai rašo kunigaikščiui: „dabar, <...> Ponas Didysis Lietuvos Etmonas Pazzi mane buvo pasiuntęs į rūmus ir man buvo suteikta šiek tiek ramybės, todėl nepraleidžiu progos parodyti Jūsų Didenybei mano ištikimą atsidavimą garbingai pranešdamas Jums keletą naujienų iš šios Karalystės <...>“²⁸.

Galima suprasti, kad L. D. de'Pazzi nuolatos sukiojosi Lenkijos karaliaus aplinkoje ir apie ten vykstančius įvykius informuodavo tiek Toskanos kunigaikštį, tiek ir Pacus. Sebastiano Ciampi teigia, kad L. D. de'Pazzi nuo 1670 m. tarnavo Lenkijos karalienei Eleonorai²⁹, kurios prielankumą patvirtina 1670 m. gegužės 21 d. jam parašytas rekomendacinis laiškas Toskanos didžiajam kunigaikščiui³⁰. Galima daryti prielaidą, kad karalienės Eleonoros dėmesį greičiausiai jis užsitarnavo veikliojo LDK kanclerio Kristupo Zigmanto Paco dėka, žinant, kokią įtaką karaliaus dvare jis turėjo valdant M. K. Višnioveckui ir kaip naudojosi karalienės Eleonoros,

²⁵ 1666 07 23, Varšuva, Lorenzo Domenico de'Pazzi – Kozimui III, ten pat, l. 326r: „*Fra le nuove che mi porta V.S. delle occorenze di coteste parti con li ultima sua lettera di 23 di giugno io sento molto volentieri quella del suo avanzamento al Grado di Capitano nel Reggim.o delle guardie del S. General Pazzi et voglio credere che dalla gioventù, et dalla buona volontà resulteranno à V. S. non piccoli avvantaggio p[er]profitare di così bella occone nel mestiero dell'armi, ove io Le auguro ogni maggior fortuna <...>*“. Todėl vėlesniuose kunigaikščio laiškuose L. D. de'Pazzi visuo- met įvardijamas Kapitonu, pvz., 1668 m. balandžio 12 d. kunigaikščio laiške nurodoma: Al S. Cap. no Lorenzo Domenico de'Pazzi [Ponui Kapitonui Lorenzo Domenico de'Pazzi], žr.: 1668 04 12, Neumburgas, Kozimas III – Lorenzo Domenico de'Pazzi, ten pat, l. 334r. Toks adresavimas pasitaiko daugelyje laišků.

²⁶ 1666 02 26, Piza, Kozimas III – Lorenzo Domenico de'Pazzi, ten pat, l. 331r: „*al Campo di Lituania*“.

²⁷ 1668 03 16, Varšuva, Lorenzo Domenico de'Pazzi – Kozimui III, ten pat, l. 332r: „*Doppo, che passai in Lituania con impiego <...>*“.

²⁸ 1667 01 25, Varšuva, Lorenzo Domenico de'Pazzi – Kozimui III, ten pat, l. 328r/v: „*<...> Adesso che <...> sono stato inviato alla Corte dal S.re Gran Generale di Lituania Pazzi e che mi vien permessa qualche quiete non tralascio di portare i mi devoti ossequij a V. A. prendendomi l'honore di dargli parte delle notizie di questo Regno <...>*“.

²⁹ S. C i a m p i, *Bibliografia critica delle antiche reciproche corrispondenze politiche, artistiche dell'Italia colla Russia, colla Polonia ed altri parti settentrionali*, t. 1, Firenze, 1834, p. 197.

³⁰ ASF, f. MP, b. 4489, sk. Casa reale di Polonia, l. 64.

kuriai jis ir padėjo ateiti į karaliaus dvarą³¹, prielankumu. Be to, L. D. de'Pazzi 1680 m. rugpjūčio 21 d. vedė karalienės Eleonoros pirmąją damą Ludovicą Tettfein. Šiose vestuvėse dalyvavo, kaip jis pats teigia, „visi šie ponai Pacai“³². Matyt, įžvalgusis LDK kancleris politinių galių karaliaus dvare siekė pasinaudodamas ir savo „giminaičiu“, kuriam už pasiaukojamą tarnybą dar buvo suteiktas ir grafo titulas³³. Visi aukščiau išvardyti faktai aiškiai įrodo, kad L. D. de'Pazzi tarnavo Pacams³⁴, buvo jų aplinkos žmogus karaliaus dvare, taip pat padėjo palaikyti ryšius su Kozimu III.

L. D. de'Pazzi laišakai Kozimui III Medičių šeimos archyve suskirstyti į bylas chronologine tvarka. Neaišku, ar yra išlikę visi laišakai, ar dalis šios korespondencijos yra dingusi. Šiandien čia saugoma apie 55 L. D. de'Pazzi laišakai, kuriuos chronologiškai galima suskirstyti į dvi grupes. Pirmoji apima 1665–1670 m.³⁵, kita – laikotarpį nuo 1675 iki 1681 m.³⁶ Vėliau L. D. de'Pazzi sugrįžo į savo gimtąjį miestą, apie tai sužinome iš paskutiniojo laiško kunigaikščiui, parašyto 1684 m. liepos 19 d. iš Varšuvos³⁷. Vieną iš šių laiškų XIX a. paskelbė Varšuvos universiteto profesorius italas S. Ciampi leidinyje, kuriame publikavo šaltinius, surinktus iš įvairiausių Italijos archyvų³⁸.

Be L. D. de'Pazzi susirašinėjimo su Kozimu III, šios temos tyrinėjimui yra svarbūs ir kiti pavieniai laišakai, kuriuose taip pat galima rasti naudingos medžiagos nagrinėjamai temai – tai Lenkijos karaliaus Jono III Sobieskio sekretorių Cosimo Brunetti ir Tomaso Talenti³⁹ laišakai Kozimui III. Vieną reikšmingiausių vietų šios

³¹ K. Z. Paco dėka M. K. Višnioveckis vedė Eleonorą, imperatoriaus Leopoldo I seserį. 1670 m. vasario mėn. K. Z. Pacas pasitiko Eleonorą prie Austrijos–Lenkijos sienos, asistavo vasario 27 d. vestuvėse Čenstakavoje ir kovo 9 d. įvažiuojant į sostinę, žr.: V. K a m u n t a v i č i e n ė, LDK kancleris Kristupo Zigmanto Paco santykis su Lenkijos ir Lietuvos valstybės valdovais ir jų dvarais, p. 31–32.

³² 1680 08 21, Varšuva, Lorenzo Domenico de'Pazzi – Kozimui III, ASF, f. MP, b. 4493, sk. Cap. no Co Pazzi, l. 455r/v, 456r.: „*tutti questi Signori Pazzi*“. Šis laiškas yra publikuotas: S. C i a m p i, *Bibliografia critica...*, t. 1, p. 197.

³³ Nėra tikslų duomenų, kada tai įvyko. Greičiausiai tarp 1670–1673 m., kuomet LDK kancleris Kristupas Zigmuntas Pacas buvo stipriausias Lenkijos karaliaus dvare. Kai kurie Kozimo III laišakai yra adresuoti grafui Lorenzo Domenico de'Pazzi, nors ne visuomet titulas yra minimas, todėl tiksliai pasakyti, kada jis buvo suteiktas, yra sudėtinga.

³⁴ L. D. de'Pazzi buvo ne vienintelis italas, tarnavęs LDK etmonui Mykolui Kazimierui Pacui. Viename iš savo laiškų jis mini, kad LDK didžiojo etmono ištikimiausias pulkininkas buvo Fridiani; žr.: 1679 11 01, Varšuva, Lorenzo Domenico de'Pazzi – Kozimui III, ASF, f. MP, b. 4493, sk. Cap. no Co Pazzi, l. 450r.

³⁵ Ten pat, b. 4489, sk. Co Pazzi, (1665–1670).

³⁶ Ten pat, b. 4492, Co Pazzi, (1675–1677); b. 4493, Co Pazzi, (1678–1681).

³⁷ 1684 07 19, Varšuva, Lorenzo Domenico de'Pazzi – Kozimui III, ten pat, b. 4494, sk. Diversi a S. A. S., l. 761r/v–762r.

³⁸ S. C i a m p i, *Bibliografia critica...*, t. 1, p. 197.

³⁹ K. T a r g o s z, *Cosimo Brunetti – voyageur érudit, secrétaire du roi Jean III Sobieski*, Warszawa, 1978, s. 119–125; J. S t. B y s t r o Ń, *Dzieje obyczajów w dawnej Polsce wiek XVI–XVIII*, t. 1, Warszawa, 1994, s. 58.

temos šaltinių sąrašė užima Vilniaus vyskupo Mikalojaus Stepono Paco susirašinėjimas su Kozimu III, nors šią korespondenciją sudaro tik keli laišškai⁴⁰.

M. K. Paco ryšiai su Kozimu III

Iš L. D. de'Pazzi susirašinėjimo su Kozimu III galima suprasti, kad nuolat ryšius palaikė Kozimas III ir LDK didysis etmonas Mykolas Kazimieras Pacas. Kozimas III buvo ypač uolus katalikas⁴¹, palaikė glaudžius ryšius su visais religiniais ordiniais, ypač su jėzuitais. Jis buvo popiežiaus dešinioji ranka kovojant su kitatikiais⁴². Jo išsiuntinėti agentai tylomis veikė visuose Europos protestantiškuose dvaruose geruoju ar bloguoju atvertinėdami eretikus į katalikybę⁴³. Kartais Kozimo III gilus religingumas pasižymėjo ypatingu atkaklumu ir uolumu. Vienas jo artimas dvasiškis aprašo, kaip uoliai kunigaikštis bandė įskiepyti krikščioniškas vertybes trims kazokų vaikams nuo 7 iki 12 metų, kuriuos tam tikslui buvo atsiuntęs Krokuvos vyskupas. Kadangi vaikai buvo itin išdykę ir triukšmingi, kunigaikščiui prireikė daug kantrybės, kad „atvestų pas Dievą šias tris sielas“⁴⁴. Kozimo III dėmesys Respublikai, kuri kaip tik tuomet vykdė kryžiaus žygius prieš turkus ir gynė krikščionybės interesus⁴⁵, buvo visiškai suprantamas.

Tikriausiai būtent dėl šios priežasties Toskanos didysis kunigaikštis buvo ypač palankus M. K. Pacui, su savo kariais kovojusiam prieš turkus ir gynusiam krikščionybę⁴⁶. Kaip savo dėmesio išraišką kunigaikštis pasiuntė LDK didžiamam

⁴⁰ Šią korespondenciją sudaro pora Kozimo III laiškų Vilniaus vyskupui ir vienas Vilniaus vyskupo laiškas Kozimui III. Žr. *ASF*, f. MP, b. 4494, sk. Diversi a S. A. S., l. 725r; 731r/v; 743; dar vienas Vilniaus vyskupo M. S. Paco laiškas yra paskelbęs S. Ciampi: *Bibliografia critica...*, t. 1, p. 198–199.

⁴¹ Kunigaikštis nuo vaikystės buvo auklėjamas griežtoje religinėje dvasioje ir visuomet buvo perdėtai religingas, o po nesėkmingos santuokos su Prancūzijos princese Margarita-Luiza Orleaniete (Marguarite-Louise d'Orleans) visiškai įpuolė į religinį fanatizmą, žr.: F. D i a z, *Il Graducato di Toscana. I Medici*, Torino, 1976, p. 466–467 (II leidimas – 1982).

⁴² E. R o b i o n y, min. veik., p. 4–7.

⁴³ Ten pat, p. 6. To meto Florencijoje buvo daug žydų, musulmonų, protestantų, kurie buvo pakviesti į tikrą katalikybės centrą ir, kurie paprastai buvo išlaikomi iš valstybės išdo. Vietiniai Florencijos gyventojai tokius mėnesinius atlyginimus visai miniai atvežtų konvertitų vadino „*pensionì sul credo*“ (atlyginimas už tai, kad tikiu) žr.: ten pat.

⁴⁴ Ištrauka iš tėvo Ascanio laiško Parnos kunigaikščiui, parašyto 1721 m. gruodžio 3 d. Laiškas publikuotas: E. R o b i o n y, min. veik., p. 8.

⁴⁵ A. T a m b o r r a, Unione delle Chiese e „crociata“ contro il Turco alla fine del seicento: le missioni del gesuita Carlo Maurizio Vota in Moscovia e Polonia, *Barocco fra Italia e polonia*, Warszawa, 1977, p. 362.

⁴⁶ Apie LDK didžiojo etmono M. K. Paco vadovaujamos Lietuvos kariuomenės vaidmenį kare su turkais žr.: A. C o d e l l o, Litwa wobec wojny z Turcją 1672–1676 r., *Studia i materiały do historii wojskowości*, t. 14, cz. 1, Warszawa, 1968, s. 136–159; J. W. M a r o Ń, Działalność wojskowa Michała Kazimierza Paca w latach 1649–1664, s. 43–61.

etmonui brangią dėžę iš savo galerijos, inkrustuotą įvairiais akmenimis, pilną įvairiausių medikamentų etmono kariams, kartu pridėdamas ir laišką⁴⁷. Kad dovana jį pasiekė, patvirtina paties kunigaikščio rašytas atsakymas L. D. de'Pazzi: „iš Jūsų Šviesybės laiško suprantu, kaip tiksliai Jūs esate išpildęs mano valią pristatydamas Didžiajam Lietuvos etmonui dėžę su medikamentais, kuriuos jis galėtų karo metu panaudoti savo kareivių poreikiams; o kadangi dar pasisekė ir tai, kad jam patiko pačios dėžės apdaila, kur ir slypėjo mano tikslas, nusiūsti jam eksponatą iš mano Galerijos turtų⁴⁸, lieka, kad Jo Didenybės malonėtų ja naudotis visais atvejais, pagal savo norą, kaip sutiko paimti tokią subtilią dovaną, teigdamas esąs labai dėkingas“⁴⁹.

M. K. Pacas neliko skolingas Kozimui III už dovaną ir padovanojo jam turkiškai pabalnotą turkišką žirgą iš savo arklidės, kurį kunigaikštis galėtų panaudoti ir veislei. Tas žirgas, kaip aprašo laiške L. D. de'Pazzi, penkerių metų, tamsaus plauko, obuolmušis, su juodais karčiais ir juoda uodega, tokio plauko žirgas retai pasitaiko, tad yra labai vertinamas⁵⁰. Žirgą M. K. Pacas atsigabeno į Varšuvą atvykdamas į

⁴⁷ 1676 02 22, Kozimo III laiškas į Vieną grafui Lorenzo Magalotti, *ASF*, f. MP, b. 4492, sk. Co Pazzi, l. 955v.: „<...> sta benissimo che essendo passato in Cracovia il Sign.re conte Pazzi quel Mons.re Nuntio havesse ritenuto p'[er]farne à Lui stesso la consegna, la cassa d'[e]llo scrigno, e la lettera che vanno al Sign.r Gran Generale di Lituania“ (gerai, kad atvykusiam į Krokuvą grafui Pazzi Mons. Nuncijus prisiminė įteikti jam pačiam dėžę ir laišką, kurie turi pasiekti P. Didįjį Lietuvos etmoną). Tos pačios dienos Lorenzo Domenico de'Pazzi laiškas Kozimui III iš Krokuvos, ten pat, l. 294r: „M'imporre à nome di Vostra Altezza Serenissima al Sign.r conte Magalotti inviato del'A. Vostra in Corte Cesarea di presentar al Sig.re Gran General di Lituania uno stirpo incrostato di pietre e ripieno di medicamenti con una lettera di V. Altezza Serenissima, che a tal effetto à unita riceveij da questo Mons. Nuntio Apostolico <...>“ (Esu įpareigotas Jūsų Šviesiausios Didenybės vardu nuo P. Grafo Magalotti, Jūsų Didenybės pasiuntinio į Karališkuosius rūmus, įteikti P. Didžiajam Lietuvos etmonui akmenimis inkrustuotą dėžę pilną medikamentų ir laišką nuo Jūsų Šviesiausios Didenybės, kuriuos tokiu būdu gavau nuo Mons. Apaštališkojo Nuncijaus).

⁴⁸ Tai Uffizi galerija, kurią 1559 m. pradėjo statyti architektas Giorgio Vasari, užbaigė architektai Bernardo Buontalenti ir Alfonso Parigi 1574 m., valdant Toskanos didžiajam kunigaikščiiui Kozimui Senajam (Cosimo il Vecchio), padėjusiam stiprius pamatus Medičių šeimos hegemonijai ir Florencijos respublikos klestėjimui, pasižymėjusiam aktyviu meno mecenavimu, ir kolekcionavimu, žr.: Ch. H i b e r t, *The House of Medici: its Rise and Fall*, New York, 1980, p. 278. 1625 m. vasario 4 d. Uffizi galerijoje lankėsi LDK didžiojo etmono M. K. Paco pusbrolis Steponas Pacas, lydėdamas karalių Vladislavą IV kelionėje po Europą 1624–1625 m., žr.: *Podróż królewicza Władysława Wazy do krajów Europy Zachodniej w latach 1624–1625*, wyd. A. Przyboś, Kraków, 1977, s. 347; A. S a j k o w s k i, *Włoskie przegody Polaków*, Warszawa, 1973, s. 168.

⁴⁹ 1676 03 28, Florencija, Kozimas III – Lorenzo Domenico de'Pazzi, *ASF*, f. MP, b. 4492, sk. Co Pazzi, l. 297: „Dalla lettera di V.S. riconosco quanto puntualmente ell'avesse adempita la mia volontà nel presentare al Sign. Gran Generale di Lituania la cassa de medicamenti, che per confidenza trasmetterli p'[er] i bisogni de suoi soldati nelle fazzioni della guerra; et poichè ebbe fortuna di piacerli il lavoro della med.ma cassa, in cui fù mio fine di farli p'[er]venire un saggio de trovagli della mia Galleria, resta che S. Ecc.za p'[er]favorirli si compiacchia di p'[er]valersene in qualche caso di suo maggior gusto come volle gradire la tenerità del sud.to dono con dichiararsi troppo obbliganti“.

⁵⁰ 1677 02 24, Varšuva, Lorenzo Domenico de'Pazzi – Kozimui III, ten pat, l. 311r/v.

seimą, ir čia perdavė savo patikėtiniui L. D. de'Pazzi, kad per savo tarną kuo greičiau nugabentų į Florenciją. Šis turėjo tikrai daug vargo, kol išpildė savo pono valią, „<...> todėl, kad šaltas metų laikas ir labai blogi keliai galėjo akivaizdžiai pakenkti šio gyvulio subtilioms savybėms“⁵¹. Kozimas III įvertino kilnų Lietuvos etmono poelgį ir dėliaugėsi pastarojo dovana: „Iš Jūsų Šviesybės laiško turinio, kurį gavau paštu praėjusį vasario mėn. 28 d., esu nustebintas kilniu Lietuvos Didžiojo Etmono poelgiu, kurį norėjo man parodyti siųsdamas tokią vertingą dovana: turkišką žirgą, kurio tobulumą Jūsų Šviesybė aprašote, ir žinojote, kad yra mano geidžiamas ne tiek dėl mano raitelių garbės, kiek kinkymui į vežimus, todėl Jums bus lengva įsivaizduoti begalinę pagarbą, su kuria turėsiu ją priimti, ir ypatingu vertinimu, kuris dar vertingesnis gavus nuo tokio rango asmens ir iš tų kraštų, kuriuos aš labai gerbiu“⁵².

Kai L. D. de'Pazzi tarnas Romoli pagaliau sėkmingai nugabeno žirgą į Florenciją, kunigaikštis savo išpūdžius aprašė laiške: „Aš buvau nustebintas puikių jo savybių, ir sutrikęs, nes toks išskirtinis jo kūno dalių grožis pranoko visus mano lūkesčius“⁵³. „Iš kilnios sielos“, kaip teigė pats kunigaikštis, Lietuvos etmonas padovanojo jam ir du didelius baltojo lokio kailius – vieną labai didelį, o kitą šiek tiek mažesnį⁵⁴, kurie, anot Kozimo III, „čia bus tikra retenybė“⁵⁵. Matyt, Lietuvos etmonas gerai žinojo kunigaikščio silpnybę kolekcionuoti įvairius įmantrius daiktus ir senienas. Dėl šio Kozimo III pomėgio XVII a. Medičių rūmai virto tikru retenybių muziejumi.

Jo gausią įvairybių kolekciją dar papildė įvairūs religinės paskirties gintariniai dirbiniai, kuriuos Kozimui III atsiuntė jo ištikimasis pasiuntinys L. D. de'Pazzi: „leiskite man taip pat įteikti Šviesiausiam Toskanos kunigaikščiui religinės paskirties papuošalų iš gintaro“⁵⁶.

⁵¹ 1677 02 24, Varšuva, Lorenzo Domenico de'Pazzi – Kozimui III, ten pat, b. 4493, sk. Cap. no Co Pazzi, l. 312r.: „<...> perchè la stagion rigorosa e le pessime strade, potiano notabilmente pregiudicar alle qualità delicate di questo animale“.

⁵² 1677 04 03, Piza, Kozimas III – Lorenzo Domenico de'Pazzi, ten pat, l. 313r.: „Nel contenuto della lettera di V. S., che ricevo q[ue]sto ordinario sotto il 28 del passato febraro, mi reggo sorpreso dall'atto segnalato di generosità, che il Gran Generale di Lituania haveva voluto mostrarmi usar meco, destinandom un dono così nobile, qual'è il cavallo Turco delle perfezioni, che V.S. describe e che sapeva esser tanto da me desiderato p[er] honore non meno della mia cavallerizza, che p[er] servizio delle carre onde le sarà facile il figurarsi la stima infinita con cui dovrò riceverlo, e il pregio singolare, che in me gli accresce da un'personaggio di quel grado, e di que[st]e parti che io tengo in tanta venerargli“.

⁵³ 1677 08 14, Florencija, Kozimas III – Lorenzo Domenico de'Pazzi, ten pat, l. 321r.: „Io fui sorpreso dalle sue segnalate perfezioni, e confuso che una bellezza così esquisita in tt-e le parti, superò ogni mi aspettativa“.

⁵⁴ 1679 05 09, Varšuva, Lorenzo Domenico de'Pazzi – Kozimui III, ten pat, l. 430v: „<...> dall'animmo generoso <...>“.

⁵⁵ 1679 06 17, Florencija, Kozimas III – Lorenzo Domenico de'Pazzi, ten pat, l. 431r.: „<...> qui saranno una stimabiliss.a rarità <...>“.

⁵⁶ 1677 05 28, Varšuva, Lorenzo Domenico de'Pazzi – Kozimui III, ten pat, b. 4492, sk. Co Pazzi, l. 318r/v: „mi fo' anche lecito di presentar' al Serenissimo Principe di Toscana una divota galanteria di ambrā“.

Pastarasis dar gavo užduotį parūpinti kunigaikščiui keturis tuzinus nedidelių elnių kailių. Ši reikalavimą jis skubiai pranešė „į Lietuvą, kur tokių gerai išdirbtų kailiukų galima gauti“⁵⁷. Tikriausiai ir šiuo kunigaikščio noru pasirūpino pats M. K. Pacas, kuris dar stengėsi gauti kunigaikščiui „gyvą baltąjį lokį ir du gyvus sabalus arba baltus, arba juodus, norėdamas išreikšti savo tarnystės Šviesiausiai Jo Didenybei ženklą“⁵⁸.

Tuo tarpu Kozimas III, be jau minėtų akmenimis inkrustuotos medikamentų dėžės, greičiausiai iš religinių paskatų padovanojo LDK didžiajam etmonui Nukryžiuotąjį, už kurį M. K. Pacas laiške L. D. de’Pazzi dėkojo⁵⁹. Vėliau šis Nukryžiuotasis galėjo būti saugomas viename iš Pacų funduotų bažnyčių altorių arba šeimos koplyčioje. Be to, Kozimas III, atsilygindamas už LDK didžiojo etmono paslaugumą, rūpinosi išpildyti jo prašymą gauti gerą neapolietišką žirgą ir dvi kumeles veislei⁶⁰.

Šių dviejų didikų artimus ryšius liudija ne tik dovanos, bet ir faktas, kad Kozimas III per savo patikėtinį L. D. de’Pazzi norėjo įsigyti M. K. Paco portretą, kurį turėjo nutapyti M. A. Palloni. Kaip teigia L. D. de’Pazzi, „nepavyksta tai padaryti pageidautinu laiku, taip kaip norėtusi“⁶¹. Tačiau kunigaikštis primygtinai nori „išvysti bent jau paveiksle draugo atvaizdą“⁶² – taip jis įvardija Lietuvos didįjį etmoną.

Daugelyje Europos didikų dvarų buvo kaupiamos portretų galerijos. Kozimas III taip pat buvo ne išimtis ir turėjo savo portretų galeriją. Palaikydamas ryšius su žymiausiais Europos dvarais, jis kolekcionavo didikų, su kuriais bendravo, portretus⁶³. Kadangi artimai bendravo su LDK didžiuoju etmonu, norėjo turėti šio didiko portretą. Deja, iš minėtų laiškų konteksto, skirtingai nei kitų jau išvardytų dovanų, M. K. Paco portreto likimas nėra žinomas, neaišku, ar tas portretas pasiekė Ko-

⁵⁷ 1678 11 09, Varšuva, Lorenzo Domenico de’Pazzi – Kozimui III, ten pat, b. 4493, sk. Cap. no Co Pazzi, l. 416r.: „<...> in Lituania dove tali peline voglian trovarsi e lavorar’ in perfettioso“. Šių kailių kunigaikščiui Kozimui III prireikė pirštinėms pasisiūdinti, nes jis pastebėjęs iš Lenkijos gautų pirštinių minkštumą, patogumą, tad 1678 m. spalio 8 d. laišku, rašytu iš Artimino Lorenzo Domenico de’Pazzi, prašo jam parūpinti jaunų elniukų kailių, žr.: ten pat, l. 413r.

⁵⁸ 1679 04 28, Vilnius, LDK didysis etmonas M. K. Pacas – Lorenzo Domenico de’Pazzi, ten pat, l. 435r/v.: „<...> un orso bianco vivo e due zibellini vivi ò bianchi, ò negri, volendo dare S. Altezza questo segno della mia servitù <...>“.

⁵⁹ 1679 04 28, Vilnius, LDK didysis etmonas M. K. Pacas – Lorenzo Domenico de’Pazzi, ten pat, l. 435r.: „Ringratio molto V.S. del Crocifisso mandatomi <...>“.

⁶⁰ 1679 09 30, Florencija, Kozimas III – Lorenzo Domenico de’Pazzi, ten pat, l. 445r.

⁶¹ 1679 05 09, Varšuva, Lorenzo Domenico de’Pazzi – Kozimui III, ten pat, l. 430v.: „<...> non riesce potersi ciò effettuar colla prontezza, che si vorria“.

⁶² 1679 06 17, Florencija, Kozimas III – Lorenzo Domenico de’Pazzi, ten pat, l. 431r.: „<...> mi s’accreisce però il desiderio di poter vedere almeno in imagine le sembianze d’un amico“.

⁶³ H. A c t o n, min. veik., p. 192.

zimą III⁶⁴, jokiuose Medičių galerijos inventoriuose jis nėra minimas⁶⁵. Tiksliai žinoma tik, kad toks portretas buvo užsakytas ir dailininkas turėjo vykdyti savo užsakovo valią. Tačiau, jei M. K. Paco atvaizdas dėl kokių nors priežasčių ir nebuvo nugabentas į Florenciją, vis tiek jau pats Kozimo III noras turėti tokį portretą savo galerijoje liudija tai, kaip didžiai jis vertino LDK didžiojo etmono asmenį ir jo užimamą padėtį.

Vilniaus vyskupas M. S. Pacas ir Kozimas III: rūpesčiai dėl šventųjų relikvijų

Toskanos kunigaikštis Kozimas III dažnai dovanodavo brangias dovanas kitų kraštų didikams ar valdovams, taip stengdamasis ne tik pasirodyti, bet ir užsitikrinti turtingo bei dosnaus valdovo šlovę⁶⁶. Dažnai brangias dovanas kunigaikštis siuntė į pačius žymiausius Europos dvarus ar šventoves tam, kad gautų tose vietose garbinamų šventųjų relikvijas, kurias jis kolekcionavo. Todėl tie, kas norėjo įsiteikti Kozimui III ar užsitarnauti jo malonę, siekdavo padovanoti kokią nors relikviją. Jo gausūs pasiuntiniai ir agentai užsienyje taip pat stengėsi kuo kruopščiausiai patenkinti šią kunigaikščio aistrą⁶⁷. Iš laiškų sužinome, kaip Kozimas III troško gauti šv. Kazimiero relikviją, o Vilniaus vyskupas nominatas Mikalojus Steponas Pacas, LDK didžiojo etmono sūnėnas, padėjo jam ją išrūpinti: „Monsinjoro Pazzi, Vilniaus vyskupo nominato, pavedimu turiu pranešti Jūsų Šviesiausiai Didenybei jo karštą norą patenkinti Jūsų Didenybės pamaldų troškimą Jums parūpinant kokią nors svarbią šlovingojo šv. Kazimiero kūno dalelę. Kadangi jis šiuo momentu labai apgailestaudamas negali priimti tokio sprendimo net atsižvelgdamas į Jūsų Didenybę,

⁶⁴ S. C i a m p i, *Notizie di medici...*, p. 92; jis teigia, kad iš kapitono Lorenzo Domenico de'Pazzi laiško, rašyto 1677 m. gegužės 9 d., žinoma, kad šis paveikslas buvo užsakytas. Tačiau tai nėra tiksliai data, nes minėtasis laiškas yra rašytas 1679 m. Tad nežinia, ar autorius buvo blogai perskaitęs datą, ar įsivėlė kokia nors korektūros klaida. Todėl dar netikslesnis teiginys yra, kad Lietuvos didžiojo etmono Mykolo Kazimiero Paco portretas buvo nusiųstas Florencijos Medičiams 1677 m. gegužės 9 d., žr.: P. R e k l a i t i s, min. veik., p. 125. Toks pat teiginys sutinkamas: M. K a r p o w i c z, *Działalność artystyczna...*, s. 33. Abu autoriai rėmėsi S. Ciampi paskelbtais faktais, tačiau juos neteisingai interpretavo.

⁶⁵ Už šią informaciją esu dėkinga straipsnio pradžioje paminėtam italų mokslininkui G. M. Guidetti, kuris bandė surasti minimą Paco portretą, bet neaptiko inventoriuose jokių įrašų apie jį. Tačiau šis paveikslas galėtų būti Uffizi galerijos saugyklose tarp daugelio kitų neatpažintų ir neįvertintų paveikslų.

⁶⁶ E. R o b i o n y, min. veik., p. 5. Nors šalies vidaus politikoje pasižymėjo šykštumu, gyventojus prispausdamas vis didesniais mokesčiais, tačiau į Europos didikų dvarus Kozimas III mėgo siuntinėti puikiausias ir brangiausias dovanas, kad pasirodytų dosniu valdovu, žr.: ten pat.

⁶⁷ Ten pat, p. 7.

kuri tikėtusi iš jo gauti leidimą. Nebent Jūsų Didenybė raštu tai pačiai Kapitulai pareikštų arba nesant pareiškimo būtų iš Romos atsiųstas tiesioginis įsakymas⁶⁸.

„Jau žinojau apie Monsinjoro Vilniaus vyskupo nominato paslaugumą, kad patenkintų mano troškimą gauti garsiojo šv. Kazimiero relikviją, ir paremiant paties prelado pavedimą<...>“⁶⁹.

Po metų Vilniaus Kapitula 1677 m. spalio 27 d. aktu suteikė Toskanos kunigaikščiui šv. Kazimiero relikviją⁷⁰. Kaip teigė vienas iš kunigaikščio informatorių iš Varšuvos Cosimo Brunetti, relikviją „susidedančią iš šventojo blauzdos kaulo, pats Monsinjas nori pasiųsti tiesiogiai“⁷¹. Tačiau Vilniaus vyskupas savo laiške kunigaikščiui rašė, kad perduoda šventą relikviją, kurią sudaro „visas pagrindinis šlaunies kaulas“⁷². Taigi, matyt, kad pasiuntiniai-agentai ne visuomet buvo tiksliai informuoti, o jų laiškuose galėjo pasitaikyti ir netikslių žinių. Relikvijorių šv. Kazimiero relikvijai 1687–1688 m. sukūrė žymus to laikotarpio Florencijos skulptorius Massimiliano Soldani Benzi⁷³. Relikvijorius (83x59 cm) (1 pav.) pagamintas iš raižyto, kalstyto, graviruoto, lydyto ir auksuoto sidabro. Ant jo yra užrašas: *S. CASIMIRUS MAGNUS DUX LITUANIAE; MALO MORI QUAM FOEDARI* (Šv. Kazimieras Lietuvos didysis kunigaikštis; geriau mirsiu negu būti paniekintas). Jis buvo saugomas Šv. Lauryno bazilikoje Medičių kopyčioje⁷⁴, kur yra ir šiuo metu⁷⁵.

⁶⁸ 1676 04 20, Krokuva, Lorenzo Domenico de'Pazzi – Kozimui III, *ASF*, f. MP, b. 4492, sk. Co Pazzi, l. 298r/v.: „*Per parte di Mons.r Pazzi Nominato di Vilna, debbo partecipare a V. Altezza Serenissima la sua ardente volontà di render consolata le divote intentioni del A. Vostra nel farle conseguir qualche particella riguardevole del corpo glorioso di S. Casimiro. Ma com'egli con suo vivissimo senso nello stato presente non può prendere tal'arbitrio senza considerazione a V. Altezza che sperarebbe ottenerne da questi la permissione quando V. Altezza con una lettera diretta allo stesso capitolo rapresentasse il suo desiderio o almeno in mancanza di questa si spiccosse di Roma in tal proposito un'ordine diretto al Nominato medesimo*“.

⁶⁹ 1676 05 12, Kozimas III – Lorenzo Domenico de'Pazzi, ten pat, l. 299r.: „*Già sapevo la disposizione di Mons.re Nominato di Vilna à favorirmi nel desiderio d'una Reliquia d[e]l glorioso S. Casimiro e secondando le insinuazioni dell'istesso prelado <...>*“.

⁷⁰ S. C i a m p i, *Bibliografia critica...*, t. 1, p. 198.

⁷¹ 1677 11 26, Varšuva, Cosimo Brunetti – Kozimui III, *ASF*, f. MP, b. 4493, sk. Ab. Brunetti, l. 470r.: „*lo stesso Monsignore vuole inviarla direttamente, consistente in un pezzo di stinco del medesimo Santo*“.

⁷² Laiškas publikuotas: S. C i a m p i, *Bibliografia critica...*, t. 1, p. 198: „<...> *la santa reliquia dell'osso intiero principale di tutta la coscia*“.

⁷³ Iš archyvinių šaltinių yra žinoma, kad relikvijorius buvo pradėtas 1687, o visiškai užbaigtas 1688 m. vasario 17 d., žr.: L. B e r t a n i, E. N a r d i n o c c h i, *I tesori di San Lorenzo: 100 capolavori di oreficeria sacra. Cappelle Medicee*, Firenze, 1995, p. 58.

⁷⁴ Ši kopyčia, prisišliejusi prie Šv. Lauryno Bazilikos – pirmosios Florencijos Katedros, buvo pastatyta tarp 1562 ir 1568 m. kaip trečioji Bazilikos zakristija. Tik XVII a. ši kopyčia tapo Medičių šeimos mauzoliežiumi, apie kurį kunigaikštis Ferdinandas I yra pasakęs „*qui sarà il nostro fine*“ (čia bus mūsų pabaiga), žr.: ten pat, p. 8–10. Šiuo metu Medičių kopyčia yra muziejus, kuriame eksponuojamas Medičių šeimos lobynas.

⁷⁵ Šv. Kazimiero relikvijorius – restauruotas ir vėl sugrąžintas į muziejaus ekspoziciją – yra vienas vertingiausių Medičių šeimos lobyno eksponatų. Jo reikšmę patvirtina Šventasis Tėvas, kiekvieną sykį

Vilniaus vyskupas M. S. Pacas ne tik susirašinėjo su Toskanos valdovu, bet taip pat pas jį ir lankėsi. Viename iš savo laiškų pasiuntiniui L. D. de'Pazzi Kozimas III rašo: „nuo kitos savaitės laukiu čia atvykstant Mons. Vilniaus vyskupo, kuris pakeliui į Romą“⁷⁶. Nėra jokių abejonių, kad Vilniaus vyskupas lankėsi pas Toskanos kunigaikštį norėdamas gauti šv. Marijos Magdalenos de'Pazzi relikvijas. Tai liudija porą metų vėliau rašytas paties Kozimo III 1681 m. rugpjūčio 29 d. laiškas, kuriame jis pranešė: „Tikro atsidavimo pareigą mano Šventosios Marijos Magdalenos šlovingai garbei, kurią turi Jūsų Prakilnybė, puošiančiai ir globojančiai šią Tėvynę ne vien tik kaip jos kilniosios šeimos pasididžiavimas, kuri tiki, kad Jūsų Prakilnybė vienodai maloniai priims bet kokią Jos Švento Kūno Relikviją, kokia maža ji bebūtų, kadangi ji taip skatina minėti atminimą ir įdiegti kultą tose tautos. Todėl aš su didesniu pasitikėjimu nusprendžiau pasiųsti šią relikviją Jūsų Prakilnybei, tai yra dantį ir keletą šios šventosios plaukų <...>“⁷⁷. Iš kito paties Vilniaus vyskupo Mikalojaus Stepono Paco 1682 m. sausio 10 d. laiško Kozimui III sužinojome, kad: „Jėzuitų Tėvas Provinciolas su Jūsų Šviesiausios Didenybės garbingu broliškumu man suteikė labai vertingą Dovaną – šv. Marijos Magdalenos de Pazzi relikvijas, kuriomis Jūsų Šviesiausioji Didenybė su išskirtiniu gerumu norėjo tiek platinti pamaldumą šiai garsiai Šventajai šiame mieste bei Vyskupijoje, tiek manyje sukelti įsipareigojimą Jūsų Šviesiausiajai Didenybei. Tokiu būdu išreiškiu nuolankiausią padėką, kurią galiu, neturėdamas pakankamai žodžių savo dideliame įsipareigojime ir, kuris dėl to man tenka. Lieka tik, kad Jūs malonėtumėte pridurti šiai maloniai garbei savo svarbius prašymus, nes tada negalėsiu trokšti kitos privilegijos, kaip tik giliai nusilenkti, tai ką ir darau Jūsų Šviesiausiajai Didenybei, kuriai pagaliau linkėčiau nuo Viešpaties Dievo visuomenės ir savo labai ilgų klestėjimo metų“⁷⁸.

apsilankęs Florencijos mieste susikaupiantis maldai būtent prie šv. Kazimiero relikvijoriaus. Esu dėkinga Medičių kopyčios muziejaus darbuotojams už suteiktą informaciją, konsultaciją ir paslaugumą. Jie geranoriškai sutiko parodyti ką tik iš restauravimo dirbtuvių atgabentą ir muziejaus saugykloje tebesaugotą šv. Kazimiero relikvijorių.

⁷⁶ 1679 06 17, Florencija, Kozimas III – Lorenzo Domenico de'Pazzi, ASF, f. MP, b. 4493, sk. Cap. no Co Pazzi, l. 431r.: „*Aspetto qui d[e]lla prossima sett.na Mons.r Vescovo di Vilna passanti a Roma*“.

⁷⁷ 1681 02 19, Livornas, Kozimas III – Vilniaus vyskupui Mikalojui Steponui Pacui, ten pat, b. 4494, Diversi a S. A. S., l. 725r.: „*L'obbligo che ha V. Ecc.za d'una verace devoz.ne al glorioso honore della mia Santa Maria Maddalena, ornamente e presidio di q[ue]sta Patria non meno che splendore della Sua Illustrissima famiglia cui fà credere che S. E.zza V. dovrà gradire ugualmente ogni Reliquia quantunque piccola, del Suo Santo Corpo, poi che tanto serve a venerare la memoria e promuovere il culto in cod.ti popoli. L'on'd'io con maggior fiducia mi son fatto animo di mandar q[ue]s]ta all'E.V., che è un dente, con alcuni cappelli del'istessa Santa*“.

⁷⁸ 1682 01 10, Vilnius, Vilniaus vyskupas Mikalojus Steponas Pacas – Kozimui III, ten pat, l. 743r.: „*Il Pre'Provinciale' de PP. Giesuiti, colla stimatissima fraternità dell' A.V.Ser.ma m'hà anco reso il preziosissimo Dono delle reliquie di S. Maria Maddalena de Pazzi, con cui l'A.V. Ser.ma con singo larissima bontà ha voluto ed accrescere in questa città, e Diocesi la divozione verso la gran Santa,*

Taigi relikvijos buvo gautos ir vėliau iškilmingai padėtos Pažaislio kamaldulių vienuolyno Švč. Mergelės Marijos Apsilankymo bažnyčios specialiai šiai šventajai skirtoje koplyčioje. Todėl istoriografijoje sutinkama informacija⁷⁹, kad šv. Marijos Magdalenos relikvijos Pažaislio vienuolyno bažnyčiai buvo padovanotos 1676 m., nėra tiksli. Minėtas Vilniaus vyskupo laiškas patikslina anksčiau nurodytą datą ir leidžia daryti prielaidą, kad šios relikvijos buvo padovanotos ne anksčiau kaip 1680 m. pradžioje. Be to, H. Kairiūkštytė-Jaciniene teigia, kad jas M. S. Pacui dovanojo florentietis kunigaikštis Pazzi abiejų šeimų artimos giminystės pagrindu⁸⁰, o M. Karpowiczius laikosi nuomonės, kad šventosios „giminaitės“ relikvijos buvo atsiųstos Pacams kaip dovana nuo Florencijos valdovo⁸¹, nors abu autoriai rėmėsi tuo pačiu K. Niesieckio veikalu⁸². Šiuo atveju teisus yra M. Karpowiczius. Visi aukščiau išvardyti faktai liudija, kad ir Vilniaus vyskupas M. S. Pacas, lygiai taip pat kaip ir jo dėdė LDK didysis etmonas M. K. Pacas, palaikė tiesioginius ryšius su Medičių dvaru ir šios dinastijos didžiuoju kunigaikščiu Kozimu III.

Pacų ir Kozimo santykių epilogas

Turimi šaltiniai mažiausiai žinių suteikia apie LDK kanclerio Kristupo Zigmunto Paco asmenybę ir jo ryšius su Medičiais. Susidaro įspūdis, kad Pacų bendravime su Medičiais LDK kancleris, užsiėmęs valstybės reikalais, lyg ir liko nuošalyje. Tačiau nagrinėjamuose L. D. de'Pazzi laiškuose galima aptikti užuominų, kad per 1668–1669 ir 1673 m. Lenkijos karaliaus rinkiminę kampaniją buvo bandoma į sostą atvesti Medičių kandidatus: Toskanos didįjį kunigaikštį Kozimą III, o šiam atsisakius, jo trylikametį brolių Pranciškų Mariją⁸³. Apie Pacų elgesį tarpvaldyje

larissima bontà ha voluto ed accrescere in questa città, e Diocesi la divozione verso la gran Santa, ed in me multiplicare le obbligazioni verso l'A.V. Serenissima onde tutte quelle più unilissime grazie, che posso, non havendo termini sufficienti per esprimere l'obbligo grande, che percìò gliene devo, rendo all'A.V.Ser.ma resta solo, ch'ella all'onor grande fattomi, si degni d'aggiunger anche quello de suoi stimatissimi commandamenti, ch'all'ora non saprò desiderar di vantaggio, se non inchinarmi profondamente, come faccio all'A.V.S., alla quale perfine desidero dal Sig.re Dio a beneficio publico, e privato longa serie di prosperosissimi anni“.

⁷⁹ H. K a i r i ū k š t y t ė - J a c i n i e n ė, *Pažaislis, baroko vienuolynas Lietuvoje*, p. 44; M. K a r p o w i c z, *Działalność artystyczna...*, s. 33.

⁸⁰ H. K a i r i ū k š t y t ė - J a c i n i e n ė, *Pažaislis, baroko vienuolynas Lietuvoje*, p. 44.

⁸¹ M. K a r p o w i c z, *Działalność artystyczna...*, s. 33.

⁸² K. N i e s i e c k i, *min. veik.*, p. 219.

⁸³ ASF, f. MP, b. 4489, sk. Co Pazzi, l. 332v, 333r, 337v, 338r, 344r; A. P a n e l l a, *Candidati italiani al trono polacco. I Medici, Rassegna nazionale*, 1917 04 16, p. 269–276; H. A c t o n, *Gli ultimi Medici*, p. 95; yra tik užuomina, kad buvo pasklidęs gandas apie Kozimo III siekius užimti Lenkijos karaliaus sostą.

yra rašę Zbignevas Wójcik, A. Codello, M. Szwaba, Vaida Kamuntavičienė⁸⁴, tačiau jie apie Medičių siekius gauti Lenkijos karūną neužsiminė. Medičių kandidatavimo į Lenkijos karaliaus sostą aplinkybių tyrimas nėra šio straipsnio tikslas, todėl ši kartą plačiau į šį klausimą nebus gilinamasi, tikintis ateityje prie jo sugrįžti.

Vis dėlto prisiminus, kad nagrinėjamu laikotarpiu K. Z. Pacas buvo galingiausias ir įtakingiausias politikas ne tik LDK, bet ir visoje Respublikoje, o ypač M. K. Višnioveckio valdymo metu (1669–1673), kai šis įžvalgus politikas, derindamas karaliaus ir Lietuvos interesus, „valdė abu: ir karalių, ir Lietuvą“⁸⁵, peršasi teiginys, kad būtent K. Z. Pacas, tarpininkaujant jo menamam giminaičiui L. D. de’Pazzi, siekė vieną iš Medičių kunigaikščių karūnuoti Respublikos karūna. Dėl to Pacai, be jokios abejonės, būtų gavę dar didesnę galią Respublikoje.

Apžvelgus Pacų ir Medičių ryšius XVII a. antrojoje pusėje, nekyla abejoniu, kad LDK kancleris Kristupas Zigmantas Pacas ir LDK didysis etmonas Mykolas Kazimieras Pacas buvo didžiausi šio bendravimo iniciatoriai. Jiems mirus (LDK didysis etmonas M. K. Pacas mirė 1682 m. balandžio 4 d., LDK kancleris K. Z. Pacas – 1684 m. sausio 10 d.) padėtis keitėsi. Savo paskutiniajame 1684 m. liepos 19 d. laiške iš Varšuvos, pranešdamas Kozimui III apie dviejų iškiliausių Pacų mirtį, L. D. de’Pazzi teigia norįs grįžti į tėvynę⁸⁶. Jis išvyko iš Respublikos, tuo pačiu nutraukdamas ne tik artimus santykius su savo tariamais giminaičiais, bet taip pat ir Pacų bendravimą su Kozimu III. Jo apsisprendimas, netekus dviejų galingiausių Pacų šeimos narių globos, liudija, kad šiuos tris asmenis iš tikrųjų vienijo glaudūs „giminiški“ ryšiai, sąlygoti tam tikrų asmeninių interesų, kurie peraugo į politinius ir kultūrinius Pacų bei Medičių ketinimus.

Net ir mirus žymiausiems Pacų šeimos nariams, Kozimo III informatorių laiškuose nenutrūko domėjimasis šios XVII a. garsios Lietuvos didikų šeimos kitų narių likimu. Jau minėtas Tomaso Talenti kunigaikščiui pranešė apie tragišką K. Z. Paco žmonos mirtį⁸⁷, dėl ko labai apgailestavo ir užjautė Kozimas III: „tikrai

⁸⁴ Z. W ó j c i k, min. veik., p. 144–150; A. C o d e l l o, Hegemonia Paców na Litwie..., s. 54; M. S z w a b a, Krzysztof Pac wobec elekcji 1674 r., s. 63–71; V. K a m u n t a v i č i e n ė, LDK kanclerio Kristupo Zigmanto Paco santykis su Lenkijos valstybės valdovais ir jų dvarais, p. 24–35.

⁸⁵ Ten pat, p. 32.

⁸⁶ Savo laiške Lorenzo Domenico de’Pazzi dar mini pablogėjusią sveikatą ir savo žmonos neštumą, žr.: 1684 07 19, Varšuva, Lorenzo Domenico de’Pazzi Kozimui III, ASF, f. MP, b. 4494, sk. Diversi a S. A. S., l. 761r/v, 762r.

⁸⁷ V. Kamuntavičienė magistriniame darbe „Kristupas Zigmantas Pacas – XVII a. Lietuvos valstybės veikėjas“ teigia, kad LDK didžiojo kanclerio K. Z. Paco žmona mirė 1685 m. kovo 11 d. nuo krūties vėžio, po nesėkmingos ispano gydytojo Don Henriego slaugos, žr. p. 42. Autorė rėmėsi: K. T a r g o s z, *Uczony dwór Ludwika Marii Gonzagi (1646–1667)*, Wrocław, 1975, s. 339. Tačiau Tomaso Talenti 1685 m. kovo 14 d. laiške iš Varšuvos Toskanos kunigaikščiui Kozimui III rašo apie kanclerienės netektį ir kad ją nuygdė kažkoks šarlatananglas, žr.: 1685 03 14, Varšuva, Tomaso Talenti – Kozimui III, ASF, f. MP, b. 4495, sk. Talenti, l. 272r. Šie du skirtingi gydytojų įvardijimai liudija, kad LDK kanclerio namuose tikriausiai dirbo ne vienas gydytojas.

užuojautes vertas vargšės Lietuvos kanclerienės Ponios Pacz, kuriai atėmė gyvybę tokia baisi liga, kad Viešpats ją būtų priėmęs į savo garbę⁸⁸.

Šie Kozimo III užuojautes žodžiai, skirti LDK kanclerio žmonai, dar kartą liudija, kad Pacai buvo užsitarnavę Medičių kunigaikščio dėmesį, nors Toskanos didžiojo kunigaikščio dvare lankėsi ir didžiausi Pacų varžovai Radvilos⁸⁹.

Kozimo III kultūrinius ir politinius ryšius su Pacų gimine, jo išskirtinį dėmesį šiems LDK didikams galima būtų paaiškinti tuo, kad Pacai tuo metu buvo įtakingiausia ir galingiausia giminė visoje Respublikoje ir jie galėjo pateisinti Toskanos didžiojo kunigaikščio tiek religinius, tiek politinius siekius. Be to, Pacai iš tiesų buvo vertinami dėl savo florentietiškos kilmės. Be jokios abejonės, tokiam Pacų pripažinimui ir vertinimui tikrai didelės reikšmės turėjo jų giminystė su Florencijos Pazzi. Pacų giminės pripažinimą patvirtina prancūzo F. P. Dalairac'o atsiminimai⁹⁰. Jis iš kitų garsių LDK didikų šeimų – Sapiegų, Radvilų ir Oginskių – aiškiai išskiria Pacų giminę, nes jie turi ryšį su Florencijos didikais Pazzi, tai yra – jie yra itališkos kilmės⁹¹.

Apibendrinant galima teigti, kad Pacų ir Pazzi santykiai XVII a. antrojoje pusėje buvo pagrįsti tiek tariamos šių dviejų šeimų giminystės ryšiu, tiek abipuse

⁸⁸ 1685 04 14, Florencija, Kozimas III – Tomaso Talenti, ten pat, l. 274r.: „*E ben compasionevole il caso della povera Sig.ra Pacz gia Cancell.ra di Lituania, privata di vita da un male si orribile: il Sig.r l'abbia accolta nella sua gloria*“.

⁸⁹ Cosimo Bani praneša, kad kunigaikštis Mykolas Radvila, atvykęs į Italiją su gausia palyda, apsilankys taip pat ir Florencijoje maždaug spalio viduryje, žr.: 1677 08 07, Breslavas, Cosimo Bani – Kozimui III, ten pat, b. 4492, sk. Diversi, l. 1836v. Kitame laiške Cosimo Bani papildoma informacija teigdamas, kad atvyksta vienas turtingiausių ir galingiausių visoje Lenkijos Karalystėje kunigaikščių, kilusių iš Lietuvos, Mykolas Radvila – Olykos ir Nesvyžiaus kunigaikštis, LDK vicekancleris, kuris išsiruošė į Vokietiją maudynėms, o paskui atvyksta į Italiją aplankyti Loreto, su savimi vežasi didelę palydą vežimų ir arklių, žr.: 1677 08 08, Breslavas, Cosimo Bani – Kozimui III, ten pat, b. 4492, sk. S. Bani, l. 830r/v. Be to, Toskanos didžiojo kunigaikščio ceremonmeisteris Francesco Mannucci savo dienoraštyje aprašo vieno iš Radvilų kaip Lenkijos pasiuntinio apsilankymą pas Kozimą III 1680 m. lapkričio 6 d., žr.: *Il diario di Mannucci cerimoniale della Corte Medicea*, vol. 3, l. 16–19r/v. Šis dienoraštis yra saugomas Nacionalinėje bibliotekoje Florencijoje, Rankraščių skyriuje, Nr. 9599, fondas – G. Capponi 261, III.

⁹⁰ F. P. Dalairac'as buvo atvykęs į Respubliką, ieškojęs karinės tarnybos karaliaus dvare ir tapęs karalienės Marijos Kazimieros dvariškiu, ištarnavęs apie 13 metų, parašė atsiminimus „Les anecdotes de Pologne, ou mémoires secretes du regne de Jean Sobieski“, kurie buvo išleisti 1699 m. Amsterdame, 1700 m. Paryžiuje ir tais pačiais metais Anglijoje, bei išversti į olandų kalbą, žr.: R. K a m u n t a v i č i u s, *Lietuvos įvaizdžio stereotipai...*, p. 134.

⁹¹ F. P. D a l a i r a c, IX skyrius, Contentes de la Relation de la Diète convoquée à Grodno en Lithuanie pour la fin de Janvier 1688, *Les anecdotes de Pologne, ou mémoires secretes du regne de Jean Sobieski*, Amsterdame, 1699, p. 319: „*Ceux-cy S disoient descendre des Pazzi de Florence; quoique l'on croye qu'il n'y a aucune parentéentre ces deux Maisons, mais seulement une conformité dans les noms, qui a autorisé ceux de Lithuanie a í e faire alliez des Florentins: d'autres leur passent cet article d'origine Italienne*“.

nauda. L. D. de'Pazzi per įtakingiausius Pacų šeimos narius siekė asmeninės karjeros, o Pacai, identifikuodamiesi su Florencijos Pazzi, susiejo savo šeimą su Italijos kultūra – tai jiems padėjo užmegzti glaudžius ryšius su Medičiais, kurie taip pat turėjo savų interesų Respublikoje.

Kozimo III dėmesys Pacams turėjo politinių ir religinių tikslų, kurie reiškėsi per dvaro kultūrai būdingą kolekcionavimą, retenybį, įskaitant šventųjų relikvijų kaupimą, bei krikščionybės stiprinimą Respublikoje. Būdamas popiežiaus interesų gynėjas Kozimas III rūpinosi krikščionybės reikalais visoje Europoje, taip pat Respublikoje, ypač kovų su turkais metu. Todėl Pacams buvo įteiktos šv. Marijos Magdalenos de'Pazzi relikvijos, turėjusios platinti šios šventosios kultą ir garsinti Florencijos respublikos vardą LDK. Atrodo, kad Pacai bandė atvesti Medičių kunigaikščius į Respublikos karaliaus sostą per 1668–1669 ir 1673 m. rinkimines kampanijas.

Pacų bendravimas su Medičiais veikė LDK politinį ir ypač kultūrinį gyvenimą, per Pacų dvaro kultūrą siedamas jį su Vakarų Europos kultūra, kartu pakylėdamas visą XVII a. antrosios pusės LDK valstybės politinį ir kultūrinį gyvenimą, ir padarydamas jį Europos kultūros dalimi.

RELATIONS OF THE NOBLES PACAI OF THE GRAND DUCHY OF LITHUANIA WITH THE MEDICI IN THE SECOND HALF OF THE SEVENTEENTH CENTURY

Summary

AUŠRA BANIULYTĖ

Correspondence of Lorenzo Domenico de'Pazzi with the Grand Duke of Tuscany Cosimo III that has been found in the archive of the Medici family in Florence is presented in the article. This archival material revealed plenty of new and important facts testifying to the relations of the Pacai with one of the wealthiest and most famous families of the nobles in Europe – the Medici, as well as confirmed communication of the Pacai family with the nobles of Florence – the Pazzi, which has remained undisclosed in historiography because truthfulness of these relations aroused doubts. Moreover, the analysis of these sources also revealed many new historical facts that were unknown before, which are of significance not only to the studies of culture of the estate of the Pacai family but also to the investigations into a political and cultural importance of the Grand Duchy of Lithuania within the context of the history of Europe.

The beginning of the article is devoted to discussing the very personality of Lorenzo Domenico de'Pazzi and his correspondence with Cosimo III. This correspondence enables us to state that Lorenzo Domenico de'Pazzi – a representative of the Pazzi family in Florence, who arrived in the Republic of the two Nations (hereinafter referred to as the Republic) and started military service in the army of the Great Hetman of the Grand Duchy of Lithuania Mykolas Kazimieras Pac (Michał Kazimierz Pac) and later was made Captain of the Regiment of his Guards, – was one of the envoys-informants of the Grand Duke Cosimo III of Tuscany. They were quite a common phenomenon in the courtyards of the nobles and kings of Western Europe at that time.

Further Michał Kazimierz Pac's communication with Cosimo III is analysed. Lorenzo Domenico de'Pazzi, when serving the Great Hetman of the Grand Duchy of Lithuania, was his envoy and intermediary to the Medici Duke. This is testified to by different gifts, which those two prominent personalities exchanged. The encrusted box containing medicines sent by Cosimo III from the collection of his gallery to the Great Hetman of the Grand Duchy of Lithuania and his soldiers deserve mention. In return the latter sent a Turkish horse saddled in a Turkish manner to the Grand Duke of Tuscany and did his best to procure for him a white bear alive and two sabres. Thanking him for these gifts Cosimo III granted the request of M. K. Pac to obtain a Neapolitan horse and two mares for breeding. It is not only the gifts that testify to the close relationship between these two nobles but also the fact that Cosimo III sought through his envoy Lorenzo Domenico de'Pazzi to receive a portrait of the Great Hetman of the Grand Duchy of Lithuania, which Michelangelo Palloni was to paint.

Sincere relationship between the Bishop of Vilnius Mikołaj Stefan Pac and his correspondence with Cosimo III for who he helped to procure the relics of St. Casmir in 1677 form a separate plot in communication between the Pacai and the Medici Duke. Somewhat later, around the beginning of 1680, the Pacai received the relics of their supposed relative saint Maria Maddalena de'Pazzi. This testifies to the fact that attention that Cosimo III paid to the Pacai had a political and religious aim – the Republic. Being the supporter of the interests of the Pope, Cosimo III was active in taking care of Christian matters all over Europe, as well as in the Polish and Lithuanian State, especially at the time of the war with the Turks. Due to this reason the above-mentioned relics, which did not only have to make the name of the Republic of Florence famous but also, first and foremost, to distribute the cult of this saint in Lithuania, were handed over to the Pacai. Political aspirations of Cosimo III are testified to by the hints about the attempts of the Pacai to bring one of the Medici Dukes – Cosimo III, and upon his refusal, his thirteenth-year-old brother Francesco Maria – to the throne of the King of the Republic during the election campaigns of 1668–1669 and 1673.

Relationship between the Pacai and the Medici broke off upon the death of the most influential members of that family: the Great Hetman of the Grand Duchy of Lithuania M. K. Pac and the Chancellor of the Grand Duchy of Lithuania K. Z. Pac (Krzysztof Zygmunt Pac). The latter had assisted Lorenzo Domenico de'Pazzi in becoming a courtier of the Polish Queen Eleanor and acquiring the title of a count. Following the death of the most influential Pacai, Lorenzo Domenico de'Pazzi, having lost guardianship, went back to Florence in 1684.

In summing up it should be stated that in the second half of the 17th century relationship between the Pacai and the Pazzi was based on both the supposed family relations of the two families, which originated under the influence of the tradition of the Roman Lithuanian origin, and on a mutual benefit. Lorenzo Domenico de'Pazzi, through the most influential members of the Pacai family, sought to make a personal career, and the Pacai, identifying themselves with the Pazzi of Florence associated their family with the Italian culture – this helped them establish close relationship with the Medici, which had their own interests in the Republic. Beyond doubt communication between the Pacai and the Grand Duke of Tuscany Cosimo III had an impact on the political and cultural life of the Grand Duchy of Lithuania, closely relating the culture of the Pacai estate to the Western European culture and at the same time raising the political and cultural life of the Grand Duchy of Lithuania of the second half of the 17th century to a higher level, thus making it part of the European culture.

Gauta 2002 m. gruodžio mėn.

Aušra B a n i u l y t ė (g. 1970). Meno istorikė, Vytauto Didžiojo universiteto Istorijos katedros doktorantė. Tyrinėjimų kryptis – XVI–XVII a. kasdienybės ir mentaliteto istorija, dvarų kultūra, Lietuvos ir Italijos valstybių kultūriniai ryšiai.

Vytauto Didžiojo universitetas, Humanitarinių mokslų fakultetas, Istorijos katedra, K. Donelaičio g. 52, Kaunas, LT-3000.